

Virosta suomeen lainautunut äännelaki?

Viroa opiskellessaan lienevät monet suomalaiset hiukan ihmetelleet viron verbiä *ajada* (eli *ajama*) 'ajaa'. Sen passiivimuodoissahan on eräs erikoinen piirre: vartalon *j*-äänne katoaa ilman selvää syytä:

- (1) *aetakse, aeti, aetud, aetav*

Sama ilmiö on nähtävästi kyseessä myös tämän verbin frekventatiivijohdoksella *aelda* (t. *aeleda*), jossa *j* puuttuu jo aktiivimuodoistakin:

- (2) *aelen, aeled, aeleb, aelin, aelid, aeli; aele, aelgu*

J:ttömiä muotoja 1 ja 2 esiintyy viron kirjakielen ohella laajalti murteisakin, erityisesti eteläviron kielimuodoissa, kuten setossa, jossa passiivimuoto *aeti* 'ajettiin' on varsin tavallinen (ks. esim. Käsi 2011: *Ahet aeti laeni täüs* 'Riihen parsille sullottiin täyteen eloja lakeen saakka'). Lauri Kettunen (1962) ei käsittele muodoissa 1 ja 2 tapahtunutta ääntenmuutosta, joka kadottaa ensitavun *j*-äänteen.

Kohdassa 1 on kadonnut passiivin *e:n* etinen *j*, kohdassa 2 taas frekventatiivisen *e:n* etinen *j*; kumpikin on niin sanottu satelliittivokaali (vrt. esim. Laakso 1988: 62).

Viron laaja-alainen *j:n* katoilmiö on siis äännelainomainen. Vastaavaa ei helposti löydä suomesta, mutta Heikki Ojansuu (1903: 166) on jo varhain kartoittanut samanlaista *j:n* katoa lähinnä lounaismurteiden alueella. Selvimpiä jälkiä siitä on lounaismurteiden itäisessä ryhmässä; täällä esiintyy viron *ajada*-verbin lounaismurteisen kognaanin *ajä* passiivimuotoja

- (3) *aëta(N), aëtti(N), aëttu(K), aët-tava*

sekä frekventatiivin *aelda* lounaismurteisen vastineen *j*:ttömiä vastinmuotoja

- (4) *aëlla(K); aële(N), aële(K), aële; aëli(N), aëli(K), aël; aële(K); aëlk(k)o(N)*.

Arkkifoneemimerkinnöillä (*N*) tarkoitetaan tässä nasaalia *m*, *n*, *ŋ* sen mukaan, alkaako seuraava sana *p*:llä, *t*:llä vai *k*:illa, ja merkinnöillä (*K*) puolestaan obstruenttia *k*, *p*, *t*, *s* sen mukaan, millä obstruentilla alkaa seuraava sana.

Muotojen 3 ja 4 käytöstä lounaismurteiden itäryhmässä on konteksteineen kirjallisia todisteita Suomen murteiden sanakirjassa: Sauvon *sit se aetti yles jelles* [jälleen], Muurlan *aele sonni* [sonni ajaa takaa lehmää], Suomusjärven *munta kert Salòm markkinatte aika aëttim* [nostettiin] *perunii*. Todisteita on niin ikään lounaisten välimurteiden (hämäläiskiilan) alueelta: Metsämaan *kukas ton karheen on ylös aëlluk* [haravoinut] *ko niim perää jää*, Pöytyän *ko ne aetaan keröst ylös, sil-lon nep pannaan kimpuisiin*, Mellilän *sit sontareellä aëtaan sontaa* ja Vampulan *jo suvikorjuun, ettei ne tosa nurkisa aële*.

Esiintymiä tyyppin 3 ja 4 muodoista ei nykyään juuri ollenkaan tahdo kuulla suomen lounaismurteiden länsiryhmästä, esimerkiksi Kalannista, Laitilasta, Lemusta, Maskusta – muodot ovat tiedusteltaessa outoja paikkakuntalaisille. Ojansuu (1903: 166) aikanaan sanoikin muotojen olevan käytössä lounaismurteissa lähinnä vain ”koko itämurteessa” tarkoittaen lounaismurteiden itäistä ryhmää, mukaan lukien hämäläiskiilan ja Länsi-Uudenmaan.

Esimerkeistä 3 ja 4 käy ilmi myös verbin perusmerkityksen 'ajaa' ohella erilaisia sivumerkityksiä, kuten on laita virossakin.

Viron murteistossa ovat *j*:nsä kadotaneet muodot 1 ja 2 osoittaneet ilmeistä pysyvyyttä (ja periytyneet kirjakieleenkin), kun taas kognaatit Varsinais-Suomessa tuntuisivat harvinaistuneen, ja erityisesti lounaismurteiden läntinen osa näyttää jopa hylänneen sananalkuisen *aè*-diftongin.

Voisi toisaalta otaksua, ettei läntinen ryhmä koskaan olisi ollutkaan tämmöisen diftongin varsinaista aluetta, vaan esiintymisalueen muodostaisi vain itäinen osa yhdessä viron kanssa. Näin selittyisi *Occamin partaveitsen* avulla pienimmin oletuksin tämä Suomenlahden poikki käyvä *j*:ttömien *ae*-alkuisten verbinmuotojen alue 1–4.

Itse Suomenlahti on tarjonnut helpon väylän kielivaikutteiden välittymistä varten Viron suunnasta Suomeen päin (ks. Lang 2020: 284–289).

JUSSI PAHIKKALA
pahikkalajussi@gmail.com
Kirjoittaja on kielitieteen harrastaja.

Lähteet

- KETTUNEN, LAURI 1962: *Eestin kielen äännehistoria*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KÄSI, INGE 2011: *Seto sõnastik*. Tartu: Tartu Ülikool.
- LAAKSO, JOHANNA 1988: Muodon ja funktion suhteesta itämerensuomen verbinjohtimistossa. – *Virittäjä* 93 (1) s. 50–69.
- LANG, VALTER 2020: *Homo Fennicus. Itämerensuomalaisten etnohistoria*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- OJANSUU, HEIKKI 1903: *Suomen lounaismurteiden äännehistoria*. Konsonantit. Descendentti esitys. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

KIELITIEEEN KENTILTÄ

Kansainvälinen nimistöntutkijayhteisö koolla sähköisesti

Nimistöntutkimuksen kansainvälinen kongressi (International Congress of Onomastic Sciences) järjestettiin 27. keran 22.–27.8.2021. Kongressin teemana oli nimistöntutkimuksen monitieteisyys. Tapahtuman pääjärjestäjänä toimi Krakovan yliopisto Puolassa. Kongressia siirrettiin koronaviruspandemian takia vuodelle, ja lopulta se päättyi pitämään etäyhteyksin Zoom-alustalla. Sähköisten yhteyksien hyvänä puolena oli, että tapahtuma oli osanotoltaan hyvin kansainvälinen. Kongressiin osallistui 256 henkilöä 50 eri maasta. Nämä lukemat olivat hieman suuremmat kuin edellisessä kongressissa Debrecenissä 2017 (ks. Hä-

mäläinen, Raunamaa & Sarhema 2017). Suomalaisia yliopistoja ja muita instituutioita edusti yhdeksän esitelmöijää.

Kutsupuheenvuoroja pidettiin kaksi, normaalimittaisia sektio- ja symposium-esitelmiä kaikkiaan 204. Sektiot oli ot-sikoitu perinteiseen tapaan tutkittavien nimikategorioiden perusteella: esitelmistä 85 oli sijoitettu paikannimiä käsitteleviin sektioihin, 58 henkilönnimiä, 26 kirjallisuuden nimistöä, 15 yleistä nimistöntutkimusta ja kymmenen muita nimikategorioita käsitteleviin sektioihin. Viimeksi mainitusta sektioista käytettiin nimitystä *chrematonomastics*, jolla tavallisesti viitataan erilaisten hyödykkeiden ja tuotteiden